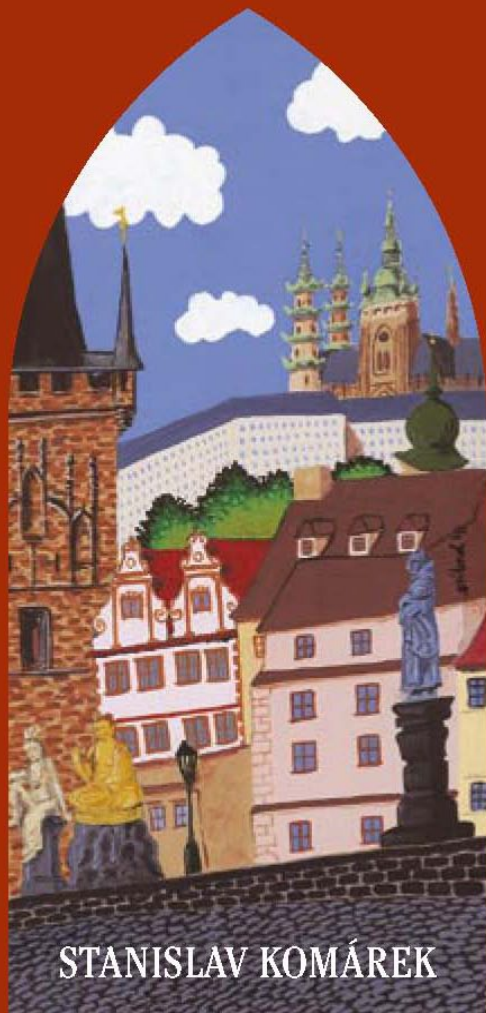

STANISLAV KOMÁREK

Mandaríni

HOST

STANISLAV KOMÁREK

Mandaríni

STANISLAV KOMÁREK

Mandaríni

(nepravidelný román)

Host
Brno 2011

*Mým přátelům Z. K., Z. N., Z. P. a J. S. (zde abecedně),
s nimiž jsem popisované doby společně prožíval.*

© Stanislav Komárek, 2007

Illustrations © Karel Stibral, 2007

© Host – vydavatelství, s. r. o., 2007, 2011 (elektronické vydání)

ISBN 978-80-7294-426-2

(Druhé, elektronické vydání. Formát PDF)

ISBN 978-80-7294-427-9

(Třetí, elektronické vydání. Formát ePub)

ISBN 978-80-7294-456-9

(Čtvrté, elektronické vydání. Formát PDF pro čtečky)

ISBN 978-80-7294-457-6

(Páté, elektronické vydání. Formát MobiPocket)

Motto 1: Mimořádné doby si žádají mimořádné prostředky.

Joseph Goebbels

Motto 2: Nebesa a země neznají humanitu po lidském způsobu, a tak s myriádami bytostí zacházejí jako s obětními psy ze slámy.

Tao-te-ťing

Kapitola 1

Bylo první září roku 1989 a hraniční přechod v Železné Rudě přejížděl ve své poněkud zestárlé škodovce Jindřich Krottenbacher. Zatímco východní Němci právě kvapem ujížděli ve svých trabantech a vartburzích ku Praze či už v houfech přelézali zeď západo-německého vyslanectví, vyjížděl náš hrdina na studijní pobyt. Poměry se valem uvolňovaly a práchnivějící komunistická moc už dva roky ve zvýšené míře povolovala cesty na Západ, soukromníkům, pokud jim dárce z druhé strany železné opony složil na účet nějaké devizy, institučníkům, pokud je nějaká západní instituce pozvala. PhDr. Jindřich Krottenbacher nebyl jen tak někdo, byť žil skryt jako polopouštní brouk potemník pod kamenem. Byl totiž sinolog a doktorand, či tehdejším žargonem „aspirant“ Kabinetu asijských studií Akademie nauk (KAS ČSAN). Tato zvláštní instituce, jejíž zkratka byla nečetnými zaměstnanci vyslovována jako „Kaz“ („Jdeš do Kazu?“) sídlila ve třech malých místnůstkách v Nerudově ulici. Do „Kazu“ se chodívalo zřídka. Jednak tam nebylo fyzicky místo pro všechny jeho pracovníky, a ti své činnosti vyvíjeli doma, jednak bylo pro aspiranty lepší pokud možno se neukazovat, aby nedostali nějaký nepříjemný úkol či neutrpěli jinou nečekanou buzeraci. „Maruško, nikdy se nic neuč, pak to nebudeš muset dělat,“ říkala Jindřichova pologramotná sousedka před léty své dospívající dceři. Za reálného socialismu, ba i poději, to byla rada penězi k nezaplacení.

Pracovníci kabinetu představovali roztodivnou směs jazykových géniů a nadšenců, zabubaných do nějaké obskurní východní problematiky a ochotných své práce činit téměř zadarmo a bez velké popularity, ale také bez velkého existenčního tlaku, rafinovaných ulevků, kteří s jakous takous znalostí čehosi asijského proplouvali životem a světem beze stopy jakékoli činnosti, a různých osob podivného určení, o nichž se spolupracovníci při čaji šeptem dohadovali, pro koho že pracují a za čí peníze si to po světě jezdí. Jako mnoho akademických ústavů tvořil KAS jakousi intelektuální zašívárnu a úběžiště, byť ne vždy příjemné. Atmosféra všeobecného tajemna, vágního čítí různých nepravostí, šuškáni a nekomunikace, posilovaná povahou doby, staropražskými zdmi a humanitní vzdělaností v odlehlých oborech, dostupovala v KAS ČSAN jednoho z lokálních vrcholů. Aspirant Krottenbacher se zabýval záležitostmi poněkud bizarní – svou dizertační práci psal o čínské, či lépe řečeno sino-mongolské verzi takzvané *Tajné kroniky Mongolů* (*Mongchol-un niuča tobčaan*, čínsky *Jüan čchao pi-š'*). Tato kapitální památka, zapsaná mongolsky, ale čínskými znaky, byla pro západní svět objevena ruským orientalistou a v Pekingu akreditovaným pravoslavným duchovním Palladiem Kafarovem kolem poloviny devatenáctého století. Fonetická podoba čínských znaků napodobuje mongolskou výslovnost jen zhruba, takže pro různé výklady jsou dveře doširoka otevřené. Naštěstí existuje mezi řádky originálu velmi stručný čínský výtah v podobě glos a ještě samostatný čínský překlad, který se ale s mongolskou verzí místy rozchází a vznikl asi přeložením jiného textu. Autor tohoto zvláštního díla není znám, někdy se soudí, že je napsal Šigi-Chutuchtu, adoptivní „mladší bratr“ Temüdžina-Čingischána, původně bohatě ustrojené dítě

z vysoce postavené rodiny, nalezené za podivných okolností v dobytém tatarském táboře Narat-Šitüen někdy kolem roku 1200. Čingischánova matka Höelün se ho ujala a vychovala ho a později se stal jakýmsi nejvyšším kronikářem říše – měl všechny události zapsat do „modré knihy“ a vytvořit tak závaznou verzi historie Mongolů. Spis mohl být hotov kolem roku 1240 a byl „tajný“ v tom smyslu, že si v něm mohli číst jen příslušníci vládnoucí mongolské dynastie. Už židovsko-perský učenec Rašíd ad-Dín si na počátku čtrnáctého století stěžoval, že do „tajné“ kroniky při svém psaní světových dějin nesměl nahlédnout a musel se spokojit s ústně tradovanými klepy. Tajná kronika byla pak přetištěna v obří encyklopedii mingského císaře Čcheng-cu (*Jung-le ta-tien*) v letech 1403–1407, většina exemplářů se ale v průběhu věků ztratila. Anonymní vydání čínského glosovaného resumé z roku 1847 se dostalo Kafarovovi do rukou, nadchlo jej a v roce 1872 se mu podařilo sehnat rukopisný opis celého textu. Zřejmě existovala i ryze mongolská verze celé knihy, z níž mongolští historikové ještě v sedmnáctém století čerpali, ale nebyla nikdy nalezena. Snílkové očekávají i verzi perskou někde v teheránských archivech. Tolik tedy o podivné životní náplni našeho hrdiny, který samozřejmě kromě čínštiny uměl i velmi slušně mongolsky.

Jak už tomu často u zájemců o jiné kultury bývá, vypadal náš hrdina svou vnější tvářností posunut jakoby trochu směrem k Mongolsku, alespoň široký a plochý obličej, na středoevropské poměry nezvyklý, a také rovné tmavé vlasy se tomu jevily nasvědčovat. S postavou to bylo horší – na Mongola byl trochu moc vysoký, málo podsaditý a chyběla mu i nejzásadnější adaptace jezdeckých národů – nohy do o. Byl ostatně Čech jako poleno, původem z Nového Strašecí a jeho

jediný německý předek, thunovský správce Julius Krottenbacher, se v moři slovanských chromozomů rozpustil jako lžíce soli v návesním rybníčku. To Jindřichova žena byla co do původu jiný kalibr — pocházela ze staroměstské měšťanské rodiny, nějak spřízněné s Rottovými, a poslední zbytky někdejšího lesku za mohutnými kádrovými skvrnami stále ještě dosko-mírávaly. Díky tomu bydlel náš hrdina ve starém a krásně zachovalém domě U Černého psa v nevelké postranní uličce Na Huntě nedaleko Havelského trhu. Byt zdělila jeho žena Zuzana po své babičce ještě před svatbou a náš protagonista se tak usadil na lokalitě, o níž by se mu jinak sotva zdálo — za komunistické éry se v tom ovšem nespátřovalo takové terno jako dnes a zvnějšku sešlá stavba měla i mnoho stinných stránek. Zuzana Krottenbacherová rozená Dušnicová byla žena pozoruhodná v mnoha ohledech. Ne tak krásou, byť vypadala úhledně, ale rozhodně ambicemi. Byla rovněž sinoložkou a rovněž aspirantkou „Kazu“. Tato skutečnost nemusí dnešního čtenáře zas až tak zarážet. Jev byl tehdy poměrně běžný už z toho důvodu, že za dlouhých stáží v zahraničí se opuštění a frustrování mladí mužové přimykali k první osobě příhodného pohlaví, která se namanula. Byla-li to navíc ještě Češka a spolužačka, bylo lze mluvit o velkém štěstí. Takto se také náš protagonista blíže, až niterně seznámil se svou budoucí ženou za ročního pobytu v Pekingu, prvního, který byl po letech čínsko — sovětského ochlazení vůbec možný, v roce 1983. V době, kdy reformy byly v naprostých začátcích a někteří Číňané si na bílého muže na ulici i nevěřicně sahali, byla zkušenost ročního pobývání poměrně drsná. Řada jiných mladých vědců té doby si jako živé suvenýry z předlouhých stáží v Sovětském svazu přivážela báryšni kyprých tvarů i duší, nadšené tím, jak

snadno se jim podařilo „probít okno do Evropy“. Ty nejpodnikavější se po získání českého občanství se zdrojem svého štěstí rozvedly a s plnou silou se zamilovaly do nějakého západního Němce či jiného rovnocenného objektu. Tam byla konečná. To ale jen tak mimochodem. Jindřich označoval svou ženu výrazem „vědma“, což v jeho případě nebylo výrazem respektu vůči osobě intuitivně nazírající věci skryté, ale spíše chabým pokusem posledních zbytků mačismu o náznak vzpoury. Zuzana, duší rozená reformátorka, ne-li kryptorevolucionářka, pracovala na ambiciózním projektu, týkajícím se možných souvislostí konfucianismu s evropským osvícenským absolutismem sedmnáctého a osmnáctého věku. Zdánlivě paradoxní souvislost obou jevů může ovšem skrývat reálné jádro a zprávy jezuitských misionářů o Číně, její státní organizaci a správě veřejných věcí se tehdy v Evropě velmi bedlivě četly. Na každý pád bylo téma neobvyklé a všechny v „Kazu“ udivovalo, že bylo vůbec povoleno. Díky všem těmto souvislostem měli Zuzana a Jindřich asijský kabinet v podstatě i doma a hranice mezi služebním a privátním byla naprosto pryč.

Nabídku studijního pobytu na sinologickém institutu univerzity v Mnichově přijal náš protagonista s radostí. Radost se měla táhnout celé čtyři měsíce, tedy od září do konce kalendářního roku. Ne že by snad na ústavu, řízeném profesorem Strangmüllem, někdo o *Tajné kronice Mongolů* něco bližšího věděl či se jí dokonce zaobíral, ale byla tam koneckonců pěkná a bohatá knihovna a hlavním cílem bylo v podstatě jednou vidět „Západ“. Tak tomu v popisované době, dnes už jen těžko představitelné, bylo všeobecně a západní instituce své východní kolegy s tímto cílem i zvaly a přihřívaly se u ohýnku dobročinnosti.

Zároveň mohli Západníci žasnout nad tím, že jejich východní rudí bratři sice působí trochu jako z šedesátých let a nemají doma video (tou dobou se v Čechách ještě říkalo „videomagnetofon“), ale také leccos vědí a ze země přece jen nežerou. U Jindřicha byla tato cesta vůbec krajně důležitá, protože „tábor míru a socialismu“ v životě neopustil. Nestačil žasnout, když projížděl napucovanými bavorskými vesnicemi s domy-hrady za mnoho stovek tisíc marek. I proplést se labyrintem mnichovských ulic nakonec nějak zvládl, byť mu stékal po zádech pot zřetelným čůrkem. Mnichovská univerzita zajistila i ubytování. Così jako studentské koleje sice také měla, ale Krottenbacher, koneckonců už žádný študák, měl dostat něco lepšího. Dosti daleko od univerzity, v Ober-Sendlingu, měl pronajatý pokojík ve vilce, která se zdála mít svá nejlepší léta už za sebou. Totéž platilo pro její majitelku a Jindřichovu bytnou, paní Albine Jakesch. Náš protagonista se cítil u této křepké sedmdesátnice jako doma — nebylo celkem divu: stařena pocházela z Mostu (Brüx) a Jindřich jí starou vlast neustále připomínal. Se stařeckou ulpívavostí a ambivalencí mu tu říkala, že proti němu, sympatickému mladíkovi, osobně nic nemá, ale ty český svině kdyby jí přišly do rukou..., tu se pokoušela mluvit česky, byť náš hrdina němčinu lámal obstojně. „Ty táty srály,“ ukazovala na jeden švestkový strom v zahradě, „a ty tu nesrály,“ představovala jiný, pozdnější. Jindy si vzpomněla, zda se ještě v Čechách zpívá písnička, jejíž název Jindřich pochytil jako „Kchóle lóze“ a s trochou fantazie a jazykového násilí si upravil do němčiny jako „*Kohle lose*“. Opačný pořádek slov ho sice mátl, ale Podkrušnohorská pánev by něco s uhlím asociovala. Sice tušil, že nějaký hornický folklor před definitivním zprzněním komunistickou kulturou existoval, ale

z pochopitelných příčin takovéto písničky neznal. „*Na von dem Apfel doch*,“ řekla Frau Jakesch na vysvětlenou — tak tedy „Koulelo se, koulelo“. I jinak bylo k poučení v domku dost příležitostí — majitelka měla, po svém už zemřelém manželovi, krom ledabyly ukrytého *Mein Kampfu* i kompletní spisy Karla Maye, zčásti vázané v kůži (z čeho asi?, z grizzlyho?, z bizona? — některé svazky měly nápadně načervenalý odstín). Je jich hodně přes sedmdesát dílů a značná část v českém překladu nikdy nevyšla. Jindřich si říkal, že jen jejich ledabylé ruční opsání by při osmihodinové pracovní době muselo vystačit na většinu života — ten člověk musel psát jako stroj.

Kapitola 2

Bavorsko je ze všech německých zemí nejrázovitější, byť těžko říci, že nejpříjemnější. Začíná to už charakterem krajiny. Nepočítáme-li Alpy, tvoří větší část chladná a podmáčená náhorní rovina s četnými jezerky a zejména rašeliništi, dnes pochopitelně zkultivovaná, ale přesto neobyčejně bohatá na mlhy, páry a déšť, nemohoucí uniknout z předalpského kotle. Počasí, kouzlicí zejména nádherné západy a východy slunce s nezvyklou konfigurací barev, je sice vynikající pro romantickou krajinomalbu, která v Mnichově velmi kvetla, lidem zvyklým na jiné typy klimatu je však často nepříjemné. Vězni koncentráku v Dachau se domnívali, že lágr založený uprostřed mlhavé bažiny Dachauer Moos byl do tohoto kraje situován s obzvláštní zlovolností za účelem týrání osazenstva, pravda však bude asi poněkud méně rafinovaná a levný pozemek se tehdy hodil. Bavorská mentalita má zajisté některé styčné body s českou, je však otázka, zda obě nevznikly poněmčením, respektive poslovanštěním původních Keltů. V zemi Bajuvarů se pestře proplétá brutalita se skalním katolickým konzervatismem, vzájemným lstivým šmírováním a denunciací, mystické a věštecké nadšení s uměleckými ambicemi a pivními pitkami — tyče chmelnic jsou ostatně významnou krajinnou dominantou. K Bavorsku nedílně patří podivní vizionáři typu prorokujícího mlynářského chasníka Mühlhiasla z počátku devatenáctého století či stigmaty obdařené venkovanky Therese Neu-

mannové, která údajně po mnoho let nejedla a byla cílem poutí ze širokého okolí. Temnou variantou obdobného typu vizí byl navštěvován i nejvýznamnější Bavor všech dob Heinrich Himmler (v překladu cosi jako „Nebesník“), syn učitele náboženství v mnichovské královské rodině, drůbežář, masový vrah od psacího stolu, nadšený archeolog a organizátor výzkumů SS i miláček dam z kanceláří na říšském ministerstvu vnitra – každé dával osobně k narozeninám kytičku, a dokud byla jaká čokoláda, i bonboniéru. Také Hitler, narozený ostatně hned na druhém břehu Innu, byl nejúspěšnější právě v kumštýřském Mnichově. Rovněž Wittelsbachové, bavorská královská rodina, neustále křížení nejužší povolenou příbuzenskou plemenitbou s rakouskými Habsburky, stojí za podrobnější zmínku: vesměs inteligentní, uměnímilovní, ale těžce „ujetí“. V málokteré královské i nekrálovské rodině bylo tolik talentovaných psychopatů. Zvláště mezi nimi vyniká Ludvík II. Bavorský, stavitel obludných romantických zámků i přízračné nové mnichovské radnice a štědrý podporovatel Richarda Wagnera. Velké výdaje vedly k dluhům, ztrátě samostatnosti ve prospěch Pruska a snad i k Ludvíkově mysteriózní smrti v Starnberském jezeře – roduvěrní Bavoři podnes přísahají, že byl Prusy zavražděn. I bavorská kuchyně stojí za zmínku – k tuplákům piva se požívají pochoutky tak těžké – příslušné německé slovo je *deftig* – a podle dnešních pojmů nezdravé, že jen zrak přechází – vazké smetanové omáčky jen kanou z kompaktních bavorských knedlíků bez jediné vzduchové bublinky.

Náš protagonista si prohlédl postupně celé centrum Mnichova a jeho památky, vloudil se, většinou zdarma, do všech obrazáren a muzeí a popřál si i několik káv, piv a opékaných buřtů v místních pohostinstvích.

Jako správný šetřilek se snažil z minimalistického přidělu peněz i něco uspořít a většinou jedl potraviny přivezené z domova, při příjezdu naplňující celý kufr. Protože jeho výjezdní doložka byla vícenásobná, podnikl i několik málo cest zpět do Prahy, zásobovacích i rodinně-udržovacích. Podzim je v Bavořích nejhezčím obdobím roku, byť v Mnichově nastal *Oktoberfest*, slavnost spojená s neuvěřitelnými pijáckými orgiemi v krčmách i stanech, k níž se sjíždí publikum z celého Německa, ba i ze zámoří — obzvlášť břichatí štamgasti zde mají ve stolech vykrojené speciální výřezy pro svůj teřich. V posledních fázích bylo město pokryto opilci a zvratky a policejní hlídky s německými ovčáky, posledními reprezentanty německé věrnosti a poslušnosti, stěží udržely jakýs takýs pořádek. Na hlavní budově univerzity, kolem níž pravidelně chodil, uviděl jednoho dne velký poutač, že se zde pořádá konference s názvem *Leben und Werk von Konrad Lorenz — eine Herausforderung für Heute*. O Konradu Lorenzovi, známém etologovi, sice kdysi cosi četl, ale krom nějakých podrobností s divokými husami zase vše vytěsnil. Nebylo kam spěchat, a tak se rozhodl, že si exotickou podívanou chvilku užije. Nálada ve velké aule byla emočně vzbitá, takhle nějak si představoval sovětské stranické sjezdy těsně po projevu soudruha Stalina. Z programu a vyvěšených plakátů pochopil, že se jedná o tryznu za osobu už mrtvou, byť teprve krátce — že Lorenz zemřel koncem ledna téhož roku, v Československu pochopitelně nehlásili. V mezičase stačili věrní žáci nebrat dech a shromáždění do podzimu zorganizovat. Je obecně těžko soudit, proč někteří myslitelé či umělci své věrné do té míry nadchávají a jiné do té míry dráždí jako třeba Lorenz či z jiné branže Heidegger nebo zmíněný už Wagner. Jindřich přišel právě k nejlepšímu — jakéhosi vídeňského his-

torika, který chvíli mluvil o tom, že je pravděpodobné, že Lorenz v Poznani v roce 1943 psychologicky testoval polsko-německé míšence, kolik v nich zbylo germánského elementu a zda budou schopni poněmčení, mistrovi učedníci téměř vynášeli v zubech. Náš protagonista, za celý život nezvyklý jakékoli skutečné kontroverzi, byl téměř poděšen, ač ten, na koho se útočilo, nebyl on sám. Diskuse hrozila přerůst každou chvíli ve rvačku, učené nadávky padaly s neuvěřitelnou hustotou a jen díky duchapřítomnosti předsedy, který vyhlásil přestávku, se předešlo nejhoršímu. Pánové a několik málo dam se rozptýlili do houfků kolem podávané kávy a Jindřich, věren principům své země, si také nechal jeden šálek nalít, ač mu samozřejmě chyběla konferenční visačka se jménem. Nejvíce posluchačů se tísnilo kolem dosud energicky vypadajícího staříka, nesoucího jmenovku „Stillfried von Graube, Köln“. „Samozřejmě že jeho členství ve straně bylo čistě formální,“ vykládal nadšeným posluchačům, „on byl lišák mazaný, náš Konrad... V zajetí v Arménii jsem u něj dělal lapiducha, když tam ordinoval, ach, Konrad byl jako můj vlastní otec, na jedné matraci jsme spali... Když sehnal něco k jídlu, hned mi z toho dával... To víte, Rusové nás mořili hlady, mysleli, že nás zlomí, ale netušili, že co nás nezabije, to nás posílí... Jednou Konrad ulovil stepní káň, jen tak, do smyčky, jindy zase pořádného hada. Když jsem to nechtěl jíst, říkal: ‚Frídy, Frídy, to jsi chlap? Takhle mi tady zajdeš.‘ I mouchy chytal okolo latrín a říkával: ‚Protein jako protein...‘ Nu všechno jsme to přežili, ještě knihu tam napsal, tak velký člověk už se nenarodí... Na své klinice jsem dělával každý týden po třicet let, vždycky v úterý, Hodinu Konrada Lorenze – všichni, od uklízeček po sekundáře, se shromáždili do vstupní haly, já u Jeho

obrázku zapálil svíčku a předčítal nahlas Fausta – toho měl Konrad nejraději a znal ho celého nazpaměť... Byla to velká doba.“ Amen, dodal si Jindřich pro sebe nakonec. Všichni zmlkli. K von Graubemu přistoupil člověk zhruba Krottenbacherova věku, značně olysalý, s plnovousem a formálním proužkovaným oblekem s kravatou, byť zřejmě šitým na postavu poněkud menší. Ptal se staříka na nějakou podrobnost a ten mu ji s gustem a do detailu vysvětloval, Jindřicha však zaujal podivný akcent neznámého. Vrhł pohled na jmenovku, kde stálo: „Stanislaus Komarek, Wien“. Že by snad bratr Čech, byť neobratně zamaskovaný? V Jindřichovi se svářely dvě protichůdné tendence – na jedné straně mu na „oddělení pro zvláštní úkoly“ kladli na srdce, aby se s českými emigranty pokud možno vůbec nesetkal, a pokud, aby o tom učinil důkladné hlášení, na druhé straně jím zmítala zvědavost, jakže tu vlastně žijí – tenhle pod mostem evidentně nedodýchal. Po chvíli, když věc s von Graubem už vyřídili, si dodal odvahy a německy se opatrně krajana zeptal, zda snad nemá české předky. Ten mu sice česky odpověděl, že je tu teprve osm let, cizokrajný přízvuk však měl i v původní mateřštině. Dali se do hovoru a vedli obvyklé, zpočátku opatrné a posléze silně antikomunistické řeči, prokládané v závěrečné fázi mnoha silnými mnichovskými pivy, na něž Komárek, chtěje se vytáhnout před ještě větším chudákem, Krottenbachera pozval. Vykládal i co si o konzumním teroru a o tom, jak se jeho kolegové mezi sebou soudí, ale to náš hrdina nevnímal, protože dosud netušil, o čem je řeč. V pozdní fázi opilosti si vzal Komárek telefonní číslo k paní Jakesch a nabídl, že za pár dní jede s několika přáteli na festival české exilové kultury do Vratislavi a rádi vezmou Jindřicha s sebou. Ovšem přes NDR a kus Polska pojedou, nikoli

po přímé spojnici Vídeň-Vratislav, jak by se slušelo za normálních okolností – tak také s nimi může i Jindřich s pouhým pasem a bez zvláštní doložky. Silně opojen ležákem i dobrodružnými perspektivami vrátil se Jindřich za pozdní noci domů. Mongolové neutě-
čou.